

Studentų požiūris į mokymą (-si) aukštosiose mokyklose

Vaiva Zuzevičiūtė

Socialinių mokslų (edukologija) doktorantė
Vytauto Didžiojo universiteto Edukologijos katedra
K. Donelaičio g. 58, Kaunas, LT-3000
Tel. (837) 32 35 91

Straipsnyje analizuojamas studentų požiūris į mokymą (-si), atskleidžiami kai kurie veiksniai, skatinantys giluminį požiūrį į mokymąsi ir mokymosi visą gyvenimą kompetencijos ugdymąsi. Tarp jų analizuojama studentų motyvacija kaip vienas iš svarbiausių prasmingo mokymosi elementų bei veiksnių.

Studentų požiūrio į mokymą (-si) tyrimo aktualumas

Šiuolaikinio aukštojo mokslo tendencijos ir jų raiška Lietuvos aukštajame moksle lemia studentų požiūrio į mokymąsi tyrimo aktualumą; kadangi, remiantis mokymosi visą gyvenimą paradigma, žmogus mokosi ne tik formaliai, bet ir neformaliai bei savaime (M. Teresevičienė, 2001). Bendrieji mokymosi mokyti įgūdžiai, kitaip negu nuolat besikeičianti informacija, pasižymi perimamumu, jie reiškiasi įvairiu kontekstu: švietimo, profesiniu, asmeniniu. Formaliojo švietimo sistemoje skatinant savarankiškumą, pabrėžiant mokymosi planavimo, stebėjimo ir vertinimo įgūdžių svarbą, šie įgūdžiai pasitelkiami ir kitomis situacijomis. Šiuolaikinis aukštasis mokslas pasižymi masiškumu, jis tampa daugumos žmonių gyvenimo dalimi, todėl studijuojančiųjų požiūris į mokymąsi iš dalies gali lemti būsimojo piliečio, dirbančiojo sėkmingą prisitaikymą kintamose socialinėje ir ekonominėje srityse.

Pasak kai kurių autorių (P. Jucevičienės, P. Cross), aukštojo mokslo masiškumas reiškia ne tik ekonominę skirtingo išsilavinimo ir profesijų grupių žmonių konkurenciją, bet ir to paties išsilavinimo, profesijų grupės žmonių konkurenciją, todėl svarstyti problemiškas klausimas, kaip galima apibrėžti požiūrį į mokymą (-si) bei įgūdžius, būtinus pasirengti tinkamai adaptacijai kaitos pasaulyje. Ryškinantys mokymosi visą gyvenimą kompetenciją mokslininkai (D. Boud, G. Schraw) pabrėžia motyvacijos, savarankiškumo, mokymosi analizės ir vertinimo svarbą.

Gebėjimas dirbti savarankiškai, planuoti, įgyvendinti ir vertinti mokymąsi mokslininkų (R. Barnett, L. Kraujutaitytės) analizuojami kontekstu, kuris apibūdinamas kaita ir konkurencija (žmonės ieško kvalifikacijos tobulinimo, antrosios ar trečiosios karjeros galimybių). Kita vertus, aukštajam mokslui tampant universalia veikla, kurioje vienu ar kitu gyvenimo tarpsniu dalyvauja įvairaus amžiaus, profesinės, asmeninės ir socialinės patirties žmonės, tai yra jam tampant mokymosi visą gyvenimą

sudedamąja dalimi, ryškėja būtinybė svarstyti mokymosi prasmės klausimus. Mokymosi, kaip individualios, tačiau tik socialinėje aplinkoje vykstančios veiklos, ypatumus analizuoja skirtingų šalių mokslininkai (F. Marton, P. Ramsden, P. Jarvis), atskleiddami aplinkos vaidmenį, studentams formuojantis tinkamą požiūrį į mokymąsi. Aukštojoje mokykloje dominuojantys įsitikinimai, dėstytojų pastangos ir veikla gali skatinti formuoti giluminį požiūrį į mokymąsi ar jam trukdyti. Pasak P. Ramsden (Ramsden, 2000), N. Mačianskienės (Mačianskienė, 2001), ne visada aukštasis išsilavinimas teikia galimybių įgyti reikiamų gebėjimų. Viena iš priežasčių, kodėl žmonės universitetuose jų neįgyja, gali būti ta, jog mokymo programos, studijos yra pernelyg sudėtingos. Tai lemia sudėtingėjantis technologijų, ekonominės ir socialinės sričių fragmentacija, profesionalių žinių jose specifiskumas. Šis veiksnys sunkiai kontroliuojamas. Kita nepakankamo išsilavinimo priežasčių yra ta, jog aukštajame moksle kartais ignoruojamas mokymosi, kaip aktyvios žmogaus veiklos, vaidmuo. Pažinimo pobūdį, kuris remiasi žmogaus individualiu ir socialiniu aktyvumu, apibūdina mokymosi paradigma.

Remiantis Lietuvoje ir užsienyje atliktais tyrimais galima įvardyti **problema**: aukštojoje mokykloje pastebimas paviršutiniškas požiūris į studijas, tai yra jis grindžiamas ne mokymosi: aktyvios žinių kūrimosi, o mokymo: pasyvios informacijos perėmimo paradigma.

Atsižvelgiant į tai **tyrimo objektu** įvardijamas studentų požiūris į mokymąsi, kaip į prasmingą socialinio, ekonominio ir asmeninio gyvenimo veiklą, formavimasis. **Tyrimo tikslas** yra apibūdinti veiksnius, formuojančius giluminį, tai yra palankų, adaptuojantis kaitos pasaulyje, požiūrį į mokymąsi. **Tyrimo uždaviniai** nustatyti: 1) studentų motyvacija; 2) požiūrį į savarankiškas studijas; 3) požiūrį į mokymosi proceso analizę; 4) požiūrį į vertinimą.

Hipotezė: tikėtina, kad požiūris į mokymąsi ypatumai (motyvacija, savarankiškumas ir mokymosi proceso analizė bei vertinimas) priklauso nuo studentų studijų pakopos ir studentų amžiaus.

Tyrimo metodai ir organizavimas

Taikyta Ramsden (Ramsden, 2000) paviršinių ir giluminį požiūrį į mokymąsi atskleidžianti anketa. Apklausti pirmosios ir antrosios studijų pakopų 762 studentai. Studentų amžius: 18–22 m. (74 proc. apklaustųjų), 23–25 m. (5,9 proc. apklaustųjų), šiose grupėse studijuoja „tradicinio“ amžiaus studentai; 26–30 m. (7,1 proc. apklaustųjų), 31–40 m. (8,9 proc.), šiose grupėse studijuoja grįžtantys po 1993–1994 m. laikino nuosmukio, siekiantys karjeros ar saviaktualizacijos žmonės, ir 41–52 m. (2,1 proc. apklaustųjų). Statistinė tyrimo duomenų analizė atlikta pasitelkus SPSS programą.

Mokymosi samprata ir giluminio požiūrio į mokymąsi ypatumai

Bendros mokymosi teorijos iki šiol nėra pasiūlyta, kadangi šis, būdingiausias žmonių veiklos procesas, savo sudėtingumu iliustruoja žmogaus prigimties sudėtingumą. Vis dėlto, tyrinėjant mokymosi ypatumus auštojoje mokykloje, pasitelktinas R. Barnetto (1997, p. 84) pasiūlymas. Autorius teigia, kad „mokymasis, kuris vyksta auštojoje mokykloje, pateisina pažyminį „aukštasis“ kaip tik dėl to, kad apibūdina mokymąsi, peržengiantį faktų ar receptų atsiminimą“. Pastarąjį dešimtmetį viena iš įtakingiausių mokymosi išvalgų yra dar devintąjį XX a. dešimtmetį Marton ir Saljo pasiūlyta mokymosi kategorijų, numatančių hierarchinę struktūrą, samprata. Ši samprata atskleidžia individo ir mokymosi santykį.

Apibendrinus (Marton ir kt., 1997) studentų požiūrio tyrimus nustatyta, kad mokymasis

yra: 1) žinių kaupimas; 2) įsiminimas ir atgaminimas; 3) taikymas; 4) supratimas; 5) gebėjimas keisti požiūrį; 6) asmenybės keitimasis. Aplinkos svarbą pabrėžia P. Jarvis, teigdamas, kad: „mokymasis yra kasdienio gyvenimo ir sąmoningos patirties esmė; tai procesas, kai patyrimas transformuojamas į žinias, įgūdžius, požiūrius, vertybes ir įsitikinimus, kai kasdienis patyrimas yra nuolat įprasminamas, nes sąmoningo žmogaus patyrimas vyksta laike, erdvėje ir tarpusavio santykiuose“ (2001, p. 17). Sudarant sąlygas mokytis prasmingai, siektina individo nuostatų ir aplinkos veiksnių darnos.

L. Kraujutaitytė pažymi, kad „akademine bendruomenė iš kitų išskiria „...asmenybės individualius poreikius atitinkančios ugdymo ir saviugdos priemonės, kryptingos mokymo, lavinimo, prusinimo ir auklėjimo pastangos“ (Kraujutaitytė, 2002, p. 95). Pabrėžtina, kad mokymuisi reikia sudaryti sąlygas: reikia specialių pastangų ir darbo, kad institucinėje aplinkoje – aukštojoje mokykloje būtų sudarytos sąlygos aktyviam mokymuisi – informacijos, patirties, ją vertinant ir numatant savo poziciją jos atžvilgiu transformavimui į žinias, vertybes ir įsitikinimus, kadangi, pasak J. Richardson, „...studentai ne reaguoja į aplinką, jie reaguoja į savo išgyvenamą mokymosi aplinką“ (2001, p. 8).

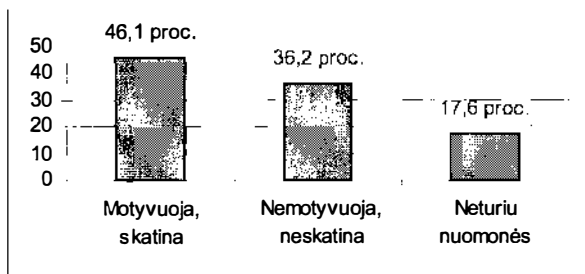
Marton pasiūlė lig šiol parankią požiūrio į mokymąsi sampratą, apimančią *paviršinį* ir *giluminį* požiūrį į mokymąsi:

- *Giluminis* požiūris vyrauja, kai mokantis siekiama suprasti tai, apie ką kalbama, skaitoma, kas yra pagrindinė, grindžiančioji idėja ar principas, kai siekiama suprasti diskurso esmę; tai – aktyvus mokymasis.
- *Paviršinis* požiūris reiškia, kad mokantis siekiama atsiminti, kai dėmesio centre pats sakinys ar rašytinis diskursas; tai – pasyvus mokymasis.

P. Ramsden pastebi (Ramsden, 2000), kad paviršinis požiūris į mokymąsi (besiremiantis mokymo paradigma) ir giluminis požiūris į mokymąsi (besiremiantis mokymosi paradigma) aukštojoje mokykloje ne tiek priklauso nuo studento asmenybės, kiek nuo užduoties pobūdžio. Giluminį požiūrį į mokymąsi skatina galimybės dirbti savarankiškai, racionaliai pasirenkant studijų metodus ir turinį, taip pat mokymosi proceso ir pažangos analizė, prasmingas vertinimas, ankstesnė mokymosi remiantis giluminiu požiūriu patirtis. Vertinant mokymosi aukštojoje mokykloje patirtį, kaip grindžiančią mokymąsi visą gyvenimą, reikšminga joje sudaryti galimybes mokytis kuo prasmingiau, taip studentams kuriantis būtiną mokėjimo mokytis kompetenciją.

Studentų motyvacija ir motyvavimas

Vienas iš svarbiausių prasmingo mokymosi elementų – motyvacija. L. Jovaiša teigia, kad motyvacijai turi įtakos motyvai, „susiformavę asmenybei atliekant tam tikrą socialinį vaidmenį“ (2001, p. 59), nagrinėjamu atveju – studento vaidmenį. Galima teigti, kad esant tam tikro statuso atliekamos veiklos specifiškumas formuoja ir tos veiklos motyvaciją. Nagrinėjant studentų vidinės motyvacijos vertinimą pastebėta, jog dauguma jų mano skiriantys studijoms daug pastangų. Dauguma studentų (85,9 proc.) teigia, kad studijuodami stengiasi tiek, kiek gali, ir tik nedaugelis (7,0 proc.) nėra visiškai įsitraukę į studijas. Sutikimo su teiginiu bei amžiaus ir studijų pakopų ryšio nepastebėta, panašu, kad visi studijuojantieji mano atiduodantys studijoms visas jėgas. Motyvacija yra vidinė, tačiau dėstytojai gali stengtis motyvuoti studentus, atskleisdami dalyko patrauklumą, reikšmingumą, skatindami aktyviai veiklai. Dauguma studentų šias pastangas pastebi (žr. 1 pav.).

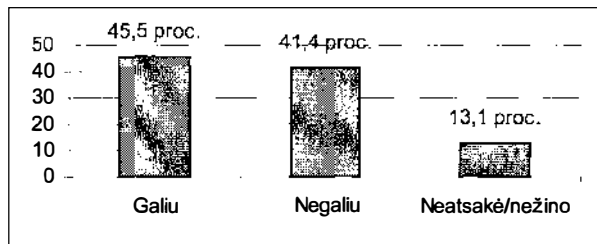

1 pav. Studentų nuomonė apie dėstytojų pastangas juos motyvuoti kuo geriau dirbti

Matematinė statistinė analizė rodo, kad požiūris į tai, ar dėstytojai kuria motyvaciją dirbti kiek įmanoma geriau, susijęs su studijų pakopa. Nors koreliacijos koeficientas r silpnas, rezultatai ($r = 0,171^{**}$, p (sig. (2-tailed)) = 0,001) rodo, jog daugiau respondentų sutinka su teiginiu antrojoje studijų pakopoje. Panašūs rezultatai ir analizuojant požiūrio ir amžiaus ryšį, nors r labai silpnas ($r = 138^{**}$, p (sig. (2-tailed)) = 0,001), panašu, kad vyresni studijuojantieji labiau pastebi dėstytojų pastangas juos motyvuoti.

Savarankiškumas aukštojoje mokykloje

Galimybės studijuojant dirbti savarankiškai yra sėkmingos ir kūrybingos adaptacijos kaitos pasaulyje prielaida, nes, kaip pažymi L. Šiaučienienė, „svarbi kūrybinio aktyvumo sąlyga – besimokančiojo savarankiškas darbas“ (1997,

2 pav. Studentų požiūris į galimybę rinktis nuodugnesnių studijų sritis

p. 127). Daugumos (75,5 proc.) studentų nuomone, dėstytojai skatina juos dirbti savarankiškai. Nagrinėjant studentų požiūrį į pasirinkimo galimybę, kuri yra reikšmingas savarankiškumo ugdymo rodiklis, pastebėta, kad situacija nėra vienareikšmė (žr. 2 pav.).

Tai, kad pastebinčių ir nepastebinčių pasirinkimo galimybes studentų skaičius yra beveik vienodas, rodo, kad, nors pastangų yra, vis dėlto reikėtų ieškoti būdų plėtoti pasirinkimo galimybes. Pažymėtina, kad daugiau negu trečdalis studentų (36,2 proc.) pastebi galintys rinktis mokymosi metodus. Sutikimo su teiginiu ir amžiaus bei studijų pakopų ryšio nepastebėta, panašu, kad visi studijuojantieji pastebi tam tikrą savarankiškumo skatinimą, kai kuriais aspektais (akademinių interesų plėtotės) ryškiau negu kitais (galimybė rinktis nuodugnesnes studijas).

Mokymo (-si) proceso analizė

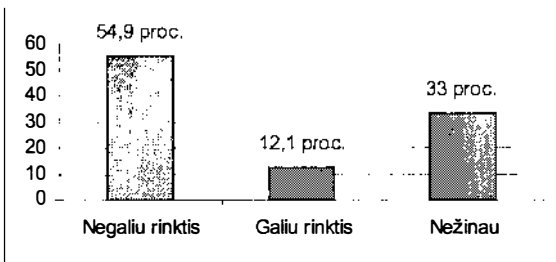
Kiekviena sąmoninga veikla turi būti planuojama, vykdoma, vertinama: „į tikslus orientuota mokymo programa, mokymo kelias, apimantis ne tik jos nuolatinį atnaujinimą, bet ir praktinį realizavimą<...>, į kurią, be detaliai apibūdinėtų mokymo tikslų, įeina ir dauguma kitų svarbiausių mokymo parametrų“ (2000, p. 21), pasak R. Laužacko, yra vienas iš svarbiausių tinkamos mokymo (-si) veiklos organizavimo dimensijų. Analizuojant, kaip studentai supranta mokymosi tikslus, paaiškėjo, kad dauguma (58,5 proc.) žino, ko studijuodami siekia. Apžvelgiant studentų požiūrį į informuotumą apie reikalavimus aiškėja, kad antrosios pakopos studijuojantieji aiškiau juos supranta, nors r neryškus ($r = 110^{**}$, p (sig. (2-tailed)) = 0,003), tam tikra tendencija pastebima. Ši tendencija pastebima ir analizuojant amžiaus

svarbą, kadangi, nors tik nedidelė dauguma (48,6 proc.) studentų mano esą aiškiai ir laiku informuojami apie reikalavimus, pažymėtina, kad geriau supranta reikalavimus vyresnio amžiaus studijuojantieji ($r = 106^{**}$, p (sig. (2-tailed)) = 0,004). Daugumos studentų (69,5 proc.) nuomone, mažoka diskusijų apie mokymąsi, jo analizės. Teigiančių, kad dėstytojai su jais diskutuoja apie atradimus ir sunkumus mokantis yra tik 15,8 proc. studentų. Gilesnė analizė rodo, kad daugiau su dėstytojais apie mokymąsi diskutuoja antrosios pakopos studijuojantieji ($r = 0,219^{**}$, $p = 0,000$). Tai rodo, kad diskusijos apie mokymąsi aukštosiose mokyklose vyksta, nors jų, studentų nuomone, stinga. Tik ketvirtadalis (24,4 proc.) apklaustųjų mano, kad dėstytojai padeda studentams, analizuodami jų pažangą; nors tokios pagalbos nepastebi dauguma atsakiusių – (46,7 proc.), tarp jų dažniau pastebinčiųjų – studijuojantieji antrojoje pakopoje ($r = 164^{**}$, p (sig. (2-tailed)) = 0,000).

Požiūris į vertinimą

Analizuojant studentų nuomonę apie jų galimybes pasirinkti vertinimo būdus paaiškėjo, kad dauguma jų šių galimybių nepastebi (žr. 3 pav.).

Į šiuos duomenis ypač atkreiptinas dėmesys, kadangi daugiau negu trečdalis apklaustųjų šiuo klausimu nuomonės neturi. Tai aiškina tu, kad vertinimas yra gana nutolusi nuo

3 pav. Studentų nuomonė apie tai, ar jie gali rinktis būdus, kuriais bus vertinami

studentų kasdienio patyrimo veikla, jie joje nedalyvauja, todėl įvertinti savo situaciją šiuo atžvilgiu studijuojantiems sudėtinga. Ryškesnio nuomonės ir amžiaus ar studijų pakopos ryšio nepastebėta. Dauguma studentų (62 proc.) apie pažangą sužino tik iš pažymių.

Įvertinus gautus duomenis, numatomas klausimas, kurį bus siekiama atskleisti tolesniuose tyrimuose: ar paviršutiniškas požiūris į mokymąsi gali trukdyti aukštojoje mokykloje ugdytis mokymosi visą gyvenimą kompetenciją.

Išvados

1. Nustatyta, kad dauguma visų amžiaus grupių ir abiejų studijų pakopų studentų pastebi dėstytojų pastangas juos motyvuoti kuo geriau dirbti: dažniau šias pastangas mato antrosios pakopos ir vyresni studentai.

1.1. Dauguma studentų mano, kad yra skatinami plėtoti akademinis interesus savarankiškai, bei teigia turintys galimybių rinktis nuodugnesnių studijų sritis.

1.2. Studentų nuomone, stinga diskusijų apie mokymąsi, jo analizės. Taip manančių daugiau yra aukštesnės (antrosios) studijų pakopos studentų.

1.3. Dauguma studentų mano esą tinkamai informuojami apie studijų reikalavimus. Tai daugiau studijuojančiųjų antrosios studijų pakopos ir vyresnių studentų nuomonė.

1.4. Daugiau negu trečdalis studentų neturėjo nuomonės arba neatsakė, ar gali rinktis vertinimo būdus; tai rodytų, kad vertinimas yra labai nutolęs nuo studentų kasdienės praktikos.

2. Pasitvirtino hipotezė, kad egzistuoja požiūrio į mokymąsi ypatumų (motyvacijos, savarankiškumo ir mokymosi proceso analizės bei vertinimo) ir studentų studijų pakopos bei jų amžiaus ryšys.

LITERATŪRA

1. Barnett R. The Idea of Higher Education. London, 1997.
2. Boud D. Enhancing Learning Through Self Assessment. London and New York, 1998.
3. Bowden J., Marton F. The University of Learning. 1998.
4. Cross P. K. Adults as Learners. San Francisco, 1981.
5. Jarvis P. Mokymosi paradoksai. Kaunas, 2001.
6. Jovaiša L. Ugdymo mokslas ir praktika. Analitinių straipsnių monografija. Vilnius, 2001.
7. Jucevičienė P. Ugdymo mokslo raida. Kaunas, 1997.
8. Kraujutaitytė L. Aukštojo mokslo demokratizavimo pagrindai. Vilnius, 2002.
9. Laužackas R. Mokymo turinio projektavimas. Standartai ir programos profesiniame rengime. Kaunas, 2000.
10. Mačianskienė N. Anglų kalbos kaip užsienio kalbos mokymosi strategijos: psichopedagoginės dimensijos. Kaunas, 2001.
11. Marton F., Hounsell D., Entwistle N. The Experience of Learning. Implications for Teaching and Studying in Higher Education. Edinburgh, 1997.
12. Ramsden P. Kaip mokyti aukštojoje mokykloje. Vilnius, 2000.
13. Richardson, J. Researching Student Learning. London, 2001.
14. Schraw G. Promoting general metacognitive awareness // Instructional Science. 1998, Vol. 26, p. 13–15.
15. Šiaučiukėnienė L. Mokymo individualizavimas ir diferencijavimas. Kaunas, 1997.
16. Teresevičienė M. Mokymosi visą gyvenimą edukologinės dimensijos (habilituoto daktaro disertacija). Kaunas, 2001.

STUDENTS' APPROACHES TO TEACHING / LEARNING IN INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATION

Vaiva Zuzevičiūtė

Summary

The aim of the paper is to analyse both approaches to learning and factors influencing deep approach to learning. Methods of literature analyses and questionnaires were employed in order to identify approaches to learning in Lithuanian higher education. Concepts of learning, developed by Marton and Saljo, together with approaches (surface and deep) were employed in order to identify situation. Ideas of Lithuanian and foreign scientists (L. Jovaiša, L. Šiaučiukėnienė, R. Laužackas, L. Kraujutaitytė, P. Jucevičienė, R. Barnett, P. Ramsden) were employed in order to identify the most important elements of learning. Motivations, fostering of independence, learning analysis, assessment, have been identified as important factors for deep approach to learning. Results of the study revealed that a relation between approaches to learning and age, and study stage exists in some instances. A majority of students agree that

their teachers motivate them to learn to their full capacity (46.1 percent). Concerning independence; it seems to be promoted in institutions of higher education: majority (75.5 percent) of students reported to be encouraged to develop their academic interests independently, and 45.5 percent of students reported having opportunity to choose themes for more in-depth studies. A majority of students do not feel having an impact on the way they are going to be assessed, more than a third do not have opinions about the issue. It seems, assessment is far beyond the practice of students; therefore they are unable to evaluate the situation. A conclusion about the need to promote deep approach to learning in order to promote the competence of lifelong learning in institutions of higher education is presented.

Key words: active learning; paradigm of learning; deep approach to learning.

Gauta 2003 12 15

Priimta 2004 03 25